

Петер Хангке

Нобелова реч

„Като дете ме трогваха и вълнуваха словенско-славянските религиозни литании под романските сводове на църквата в близост до родното ми място, Стара Вас.“
Откъси от речта на австрийския писател, произнесена в Стокхолм на 7 декември 2019 г.

Петер Хангке

„Играй играта. Не искай да бъдеш главното действащо лице. Търси съпоставките. Но без преднамереност. Избягвай задните мисли. Не премълчавай нищо. Бъди мек и силен. Взимай участие и презирай победата. Не наблюдавай, не проверявай, но бъди готов със самообладание да посрещнеш знаменията. Бъди способен да се разчувстваш. Показвай очите си, подмами другите към бездната, полагай грижи за пространството, преценявай всеки според това, което е. Взимай решенията само когато си въодушевен. Понасяй спокойно пораженията. Разсейвай се. Вземи си отпуски, така да се каже. Не пропускай да се вслушаш в ромолето на всяко дърво, на всяка вода. Отбивай се, където искаш, наслаждавай се на слънцето. Забрави близките си, подкрепяй непознатите, обръщай внимание на маловажните неща, отбий се от пътя и потъни в човешката пустош, плюй върху драмата на съдбата, със смях прекрати конфликта. Настоявай на своето, докато признаят, че си прав, и шумолето на листата се превърне в сладостна песен. Тръгни по селата.“¹

Тези думи са изречени преди почти четиридесет години от една жена към един мъж в началото на една дълга драматична поема със заглавие „По селата“.

В детството ми моята майка винаги, когато му дойде времето и времето позволяваше, ми разказваше за

хората от село – на словенски Стара Вас, на немски Старо село; не истории, а кратки, но поне за моите уши „нечувани събития“ (по Гюте). Възможно е майка ми да ги е разказвала и на моите братя и сестри. Но имам чувството, че винаги съм бил единственият ѝ слушател.

Едно от онези събития започваше така: в едно от стопанствата, на половината път към планината, работела умствено изостанала жена (тогава се казваше „слабоумна“). Тя била изнасилена от господаря и родила дете, но ролята на негова майка поела господарката. Ратайкинята, истинската майка, трябвало да страни от детето си. В неговите очи другата била майка му. Един ден малкото същество, което вече можело да говори, се омотало в телената ограда на границата на имота, докато си играело самичко. И колкото по-се мъчело да се освободи, толкова повече се заплитало. И викало ли, викало. Докато не дотичала „слабоумната“, или както разказвачката я наричаше на диалекта на областта между Зауалпе и Караванкен, *treapn*. За нула време детето било освободено. А после запитало мнимата майка, която най-сетне приличала – ратайкинята вече се била

върнала към работата си в обора или на полето: „Майко, защо слабоумната има толкова нежни ръце?“.

В книгата „Кратко писмо за дълга раздяла“ този разказ се превърна в песен, в балада, изпята в един нощен бар във Филаделфия, в нея от строфа на строфа се повтаря вопълът на певеца: „И това дете бях аз! И това дете бях аз!“.

Повечето от другите събития, които ми разказваше моята майка, включваха членове на семейството или на рода, а главното действащо лице почти всеки път бе един от двамата ѝ братя, паднали „на полето на честта“ през Втората световна война. Нека се опитам да предам два епизода, кратки, но решаващи за моя живот като писател. В първия ставаше и става дума за по-малкия брат на майка ми, най-младия изобщо вкъщи. Било по времето между войните, да речем през 1936 г. В една есенна нощ, преди разсъмване. Ханс, според словенския селски говор Янез или Ханзей, вече от месец живеел извън дома, питомец в т.нар. „Марианум“, интернат, отреден за бъдещи семинаристи, на около 40 км на запад, в Клагенфурт/Целовец, столицата на Каринтия. Дълбока

Петер
Хандке

Австрийският писател Петер Хандке (род. 1942 г.) получи *Нобеловата награда* за 2019 г. за въздействащото си творчество, „което със словесна изобретателност изследва периферията и спецификата на човешкия опит“. За скандала около връчената му награда може да прочетете в брой 09/2019 на сп. „Култура“. На български език през годините са издадени неговите книги: „Кратко писмо за дълга раздяла“, „Левачката“, „Бавно завръщане. Поуката на Сент Виктоар. Детска история. По селата“, „Дон Жуан“, „Докато денят ви раздели. Хубавите дни от Аранхуес“, „Луси в гората с онези неща“, както и някои от значимите му пиеси.

нощна тишина в стопанството, първите петли още не са пропели. И изведнъж – шум от метла в двора. И този, който в мрака метял ли, метял и не спирал да мете двора, бил изтърсакът на семейството, все още дете. Носталгията, *домотожбе* на словенски, го довела обратно на село. Той впрочем бил добър ученик и ученолюбив, но се измъкнал в ранната нощ през един приземен прозорец на интерната и поел към къщи по селската улица, по онова време непавирана. Ала вместо да влезе – нито една врата не била залостена – той взел метлата и премел двора пред къщата. Онзи ден, разказваше майка ми, бил събота, денят преди неделя, а в неделя било закон да се мете дворот. И братът метял ли, метял, докато не се зазорило и един от домашните – във въображението ми това не е някой от родителите, а неговата сестра – не го отвел

вкъщи. Той повече не се завърнал в „епископската семинария“, отишъл в съседното село да чиракува при един дърводелец.

Това събитие, преживяло естествена трансформация, сиреч без намеса, броди от самото начало през моите книги, през моите епически екскурзии и еднолични експедиции. Второто събитие още не е претърпяло такава метаморфоза, но ако даде Бог, съдбата или каквото е, тя предстои.

В края на август и началото на септември 1943 г., разказваше майка ми, другият брат, по-големият, се завърнал от руския фронт в Крим в „домашен отпуск“ за няколко седмици. Случило се, че когато слязъл от автобуса, срещнал първочовека в областта, който отговарял за лошите новини от фронта. Той тъкмо отивал в една къща в селото с новината, че най-младият от братята е загинал в тундрата от „героична смърт за Отечеството“. И понеже вестителят на смъртта неочаквано видял пред себе си човек от семейството, решил да си спести пътя. Връчил на отпускаря съобщението. Какво се случило обаче: Грегор си отишъл вкъщи, бил посрещнат с песни и радостни викове, на каквито майка ми най-вече в младостта си често се отдавала, ала през целия си отпуск не обелил нито дума пред семейството за смъртта на брата, на момъка от тундрата, както сам той се наричал в писмата си от фронта. Майка ми разказваше, че Грегор, който в мирно време бил „най-големият домошар в семейството“, през останалото време избягвал дом, родители, сестри, също и своето село Стара Вас, и от сутрин до вечер, а понякога и през нощта се скитал в съседните села, в Енцелна Вас, в Липа, в Руда, в Глобасница, в Дикше, в Ринколах, в Кърцанье, където пред познати и най-вече пред непознати „си изплакал очите“. Изплакал си очите – едноокият войник? „Не! Плачът никога не е спрял. Никога няма да спре.“ И чак в последния ден, на път за автобуса, който да го отведе обратно на фронта, връчил на сестра си – единствено на нея позволил да го изпробови – съобщението за смъртта. А

няколко седмици по-късно и той лежал под „чуждата пръст, лека му пръст!“. (Според съобщението за смъртта, по-късно повторено върху мемориалната плоча в гробището.)

В драматичната поема „По селата“ жената от началото отново се обръща на финала, който се разиграва в едно гробище, към мъжа, второстепенен персонаж, ала по-скоро говори на другите – на главните герои, сестрата и брата, обявили си война един на друг, а също и всеки на себе си. Онази жена, наречена Нова, на която все ѝ е трудно да говори, започва:

„Тук, сред вас, само аз произхождам от друго село, но то не се различава много от вашето. Ала знайте, чрез мен говори духът на новото време и той ще ви каже следното: да, има опасност и само затова ще говоря така, както ще говоря – като оказвам съпротива. Чуйте сега драматичната ми поема:

Правилно е да престанете да мечтаете, но не се будете взаимно с кучешки лай. Не сте вие варварите и виновният не е сред вас. Навярно сте забелязали, че в миговете на отчаяние, и най-вече тогава, съвсем не сте отчаяни. Ако бяхте отчаяни, щяхте да сте загинали вече. Вярно е, че във вашата история няма нито една приемливо обоснована утеха. Престанете да умувате върху битието и небитието: битието съществува, за него може да се размишлява и по-нататък, небитието е немислимо, над него може само да умувате. Войната е далеч от тук. Нашите войски не стоят мрачни и унили по сивите бетонни писти, а светли и лъчезарни в жълтите цветни чашки. Напълно допустимо е да се поклоних на цветето. С птицата в клоните може да се говори. Ето защо търпеливо работете за възстановяването на живителните багри на природата в този убит от изкуствените цветове свят. Синевата на планините *съществува*, кафявият цвят на pistolетния кобур *не съществува*. Онези или онова, което знаем от телевизията, не го познаваме истински. Нашите рамене са създадени да крепят слънцето, а връзката между земята и небето минава единствено

през нас. Вървете бавно, превърнете се сами във формата, без която никоя далечина не добива очертания. Единственото, което мога да ви обещаю, е природата, тя е единственото сигурно обещание. Естествено, че природата не може да бъде убежище, нито изход. Ала тя ни дава вярната мярка, а тази мярка трябва да се спазва всеки ден. Дори когато се носят в лудешки бяг, облаците ви правят по-бавни. Кой казва, че провалът е неизбежен? Нима вашата война не завърши? Укрепете мирното настояще и запазете спокойствието, присъщо на преживелиците. Домът на силата се крие в лицето на грузия. Тук и сега честваме празника на признателността. Ето защо нека никога да не каже някой ден, че не сте използвали мира за добри дела; нека вашият труд бъде действителен, оставете след вас нещо на другите. Но само онези, които обичат, дават нещо на другите; обичайте макар и едно нещо, то е достатъчно за всички. Обичайки те, откривам наново себе си. Следвайте бавната музика. Вървете дотогава, докато в буркотията се очертае перспективата; толкова бавно, че светът отново да ви принадлежи, толкова бавно, че да стане ясно как той *не* ви принадлежи. И така стойте винаги настрана от безсилно-насилническата власт, от властта, която се представя за сила. Не се оплаквайте, че сте сами, бъдете още по-самотни. Разкажете на близките си за шума. Опишете хоризонта, за да не се окаже, че всеки път красотата не съществува. Разкажете си един на друг картините от живота. Бъдете по-бавни и изобретявайте: превръщайте неволните си въздишки в могъщи песни. Нашето изкуство трябва да се издига към небето! Измисляйте все нови загадки, разгадавайте ги, а те ще изяснят едната от тях. По пътя си ще трябва много пъти да се преобразявате, да прикривате истинския си лик – такава е съдбата ви; оправдано е да предпочитате веселата лъжа пред всяка обществено известна истина. Без угризение на съвестта играйте фарсовете на всекидневие. Да губиш също спада към играта. (И все пак

– само немаскираният крачи гордо!) Оставете лишените от илюзии да се хият злостно; илюзията е силата на съновидението, а съновидението е истинно. Да, проникнати от формата и копнежа, предайте на другите един здрав свят... Мъртвите са допълнителна светлина. Не се тревожете, че не сте способни да ги заговорите – достатъчна е една сричка. Обаче мислете повече за нашите неродени деца. Създайте детето на мира! Спасете нашите герои! Нека именно те заявят решително: война, оставете ни на мира! Ей, вие, тукашни хора! От вас зависи всичко. Тук се намираме толкова близко до произхода, както е било открай време. Може би вече няма пустини, обаче пущинакът, винаги новият пущинак, съществува – това е времето. Тенекението тракане на часовниците не означава нищо. Времето е онази неспирна вибрация, която ще ви помогне да превъзмогнете това проклето столетие. Днес е световният ден. Като работите действено, ще го видите и усетите. Може би няма разумна вяра, обаче има разумно вярване в божествения *трепет*. Вижте чудото и го забравете. Радостта е единствената законна сила. Нещата стават нормални едва когато се радвате. И все пак едно нещо си остава вярно – в цялата наша история няма нито една основателна утеха. Кой държи везните? Властващите детеубийци изчезват ненаказани в мрака. Спокойствието е нещо епизодично, живите ще бъдат вечно гонени. Надеждата е измамен плясък на крило. Мили тукашни люде, вечно ще кълнат виковете на ужаса. Вашите молби за милост събуждат само знаците на нищото. Ето защо вдигнете глава и вижте мъжа в тъмен костюм и бяла риза, вижте жената отвъд реката, застанала на слънце на своя балкон. Докажете на всепоглъщащата смърт с вашите собствени средства нашето човешко упорство. Благословете и най-беглата целувка. Вечният мир е възможен. Чуйте бавната музика. Като преценявате и знаете, устремете се към небето. Придържайте се към тази граматична поема. Вървете винаги срещу течението. Тръгнете по селата².

... Най-ранните ми трепети и въодушевления не идваха от изкуствата, като дете ме трогваха и вълнуваха словенско-славянските религиозни литании под романските сводове на църквата в близост до родното ми място, Стара Вас. Тези монотонни и в същото време мелодични възглasi към небето продължават да ме пронизват, да ми вдъхват живот и на 77 години. Като удивително дългата литания от Лорето – молитвата към Божията майка, от нейните може би сто моления и възгласа ще цитирам само няколко³.

Майко на Създателя – моли се за нас

Майко на Изкупителя – измоли за нас

Плода на мъдростта – измоли за нас

Началото на нашата радост – измоли за нас

Съсъда на духа – измоли за нас

Съсъда на честта – измоли за нас

Съсъда на всичко свято – измоли за нас

Цветето на тайнството – измоли за нас

Кулата на Давид – измоли за нас

Кула от слонова кост – измоли за нас

Къща от злато – измоли за нас

Кивота на завета – измоли за нас

Вратата на рая – измоли за нас

Ранна зора – моли се за нас!

Преводът от словенски е на проф.

Людмил Димитров.

Със съкращения. Превод от немски

Людмила Димова

¹ „Бавно завръщане. Поуката на Сент Виктоар. Детска история. По селата“, издателство „Народна култура“, 1983 г., превод Мария Савова, с. 283.

² Пак там, с. 336-344.

³ Петер Хангке отбелязва, че умишлено оставя литаниите непреведени. *Б.пр.*